

PLAUTOVE KOMÉDIE AKO PRAMEŇ POZNANIA RÍMSKEHO PRÁVA

COMEDIES OF PLAUTUS AS AN INFORMATION SOURCE OF ROMAN LAW

Matej Mlkvý, Zuzana Mlkvá Illyová¹

Abstrakt: Článok sa venuje problematike využívania literárnych prameňov, osobitne komédií Tita Maccia Plauta, pri skúmaní predklasického rímskeho práva. Vzhľadom na absenciu primárnych právnych prameňov z archaického a predklasického obdobia predstavujú Plautove hry významný, hoci metodologicky problematický prameň poznania práva. Analýza poukazuje na prítomnosť viacerých právnych inštitútov v jeho dielach – od otroctva a manumisie, cez rodinnoprávne mocenské vzťahy založené na *potestas patria* a *manus*, inštitút vena či rozvodu, až po rôzne zmluvné, deliktuálne, vecnoprávne a procesné inštitúty. Článok zároveň upozorňuje na riziká spojené s adaptáciou gréckych predlôh a fikcionalizáciou právneho prostredia. Cieľom článku je preto posúdiť výpovednú hodnotu Plautových komédií a ich miesto pri rekonštrukcii rímskeho práva skúmaného obdobia.

Kľúčové slová: Plautus, rímske právo, predklasické obdobie, literárne pramene

Abstract: The article addresses the issue of using literary sources, particularly the comedies of Titus Maccius Plautus, in the study of pre-classical Roman law. Taking into account the absence of primary legal sources from the archaic and pre-classical periods, Plautus' plays represent an important, though methodologically problematic, source of knowledge of the law applicable in his time. The analysis highlights the presence of various legal institutes in his works – ranging from slavery and manumission, through familial legal relations based on *potestas patria* and *manus*, the institutions of dowry and divorce, to various contractual, delictual, property law and procedural institutes. At the same time, it draws attention to the risks associated with the adaptation of Greek models and the fictionalization of the legal environment. The aim of the article is therefore to assess the evidentiary value of Plautus' comedies and their place in the reconstruction of Roman law from the examined period.

Key words: Plautus, Roman law, pre-classical period, literary sources

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Úvod

Skúmanie rímskeho práva v archaickom a predklasickom období predstavuje osobitnú metodologickú výzvu, keďže priame právne pramene sa nezachovali a naše poznatky o ňom sú sprostredkované najmä neskoršími autormi a neprávnyymi literárnymi zdrojmi. Absencia primárnych prameňov z tohto obdobia núti právnu vedu siahať po sekundárnych a často fragmentárnych prameňoch, ktorých hodnovernosť a relevancia si vyžaduje osobitné skúmanie. Jedným z takýchto literárnych prameňov poznania práva sú aj komédie Tita Maccia Plauta, najvýznamnejšieho rímskeho dramatika z obdobia predklasického práva, ktorého literárne dielo sa zachovalo v rozsiahlej a relatívne ucelenej podobe.

Plautus tvoril v období prelomu 3. a 2. storočia pred n. l., teda v čase, keď rímska spoločnosť a právo prechádzali zásadnými spoločenskými a na ne nadväzujúcimi normatívnymi zmenami. Rozvoj legisakčného konania, prvé verejné právne dobrozdania laických právnikov, ako aj prvé diela laickej jurisprudencie vytvárali prostredie, v ktorom sa právo postupne oslobodzovalo od čisto náboženského a obradného rámca a nadobúdalo črty samostatnej disciplíny. Zároveň išlo o obdobie výrazných sociálnych a ekonomických transformácií, ktoré sa nevyhnutne odrážali aj v literárnej tvorbe a v komickom spracovaní každodenných reálií.

Cieľom tohto článku je analyzovať Plautove komédie ako možné pramene poznania predklasického rímskeho práva a zhodnotiť ich výpovednú hodnotu pri rekonštrukcii právnych inštitútov tejto doby. Aj keď pozornosť je prirodzene venovaná najmä tým pasážam komédií, ktoré obsahujú odkazy na právne úkony, inštitúty a spoločenské vzťahy regulované právom (napr. otázky otroctva a manumisie, právne postavenie detí *alieni iuris*, problematiku vena a manželstva, ako aj rôzne obligačné a vecnoprávne inštitúty), ťažisko je kladené na identifikáciu a vyhodnotenie rizík spojených s používaním Plautových hier ako prameňa poznania práva – najmä mieru vplyvu gréckych predlôh a možnosť, že niektoré „právne normy“ v textoch slúžili výlučne na dramaturgické a komické účely. Výstupom tejto analýzy má byť zhodnotenie, do akej miery možno Plauta považovať za relevantný a spoľahlivý zdroj pri skúmaní predklasického rímskeho práva, a aké metodologické limity musí právna veda pri jeho interpretácii rešpektovať.

Problém prameňov predklasického práva

Rekonštrukcia stavu rímskeho práva v archaickom a predklasickom období je notoricky problematická z dôvodu absencie priamych prameňov. Do roku 200 pred n.l. nám bezprostredné právne pramene chýbajú úplne² a o archaickom rímskom

² KASER, M.: Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt: Das altrömische, das vorklassische und das klassische Recht. Mníchov: C.H.Beck, 1955, s. 4.

práve máme horšie informácie ako o práve germánskom.³ Pomponius nám v 2. titule prvej knihy Digest o pôvode práva spomína ako hlavné pramene písaného práva tohto obdobia zbierku zákonov prijatých kuriátnym zhromaždením (*leges curiatae*) zostavenú istým Sextom Papiriom (*ius civile Papirianum*),⁴ Zákon XII. tabúl' (*Lex duodecim tabularum*)⁵ a zbierku legisakčných žalôb zostavenú pisárom Appia Claudia Cn. Flaviom (*ius civile Flavianum*).⁶ Papiriova zbierka pravdepodobne reflektovala primitívnu organizáciu spoločnosti a upravovala rodinu, moc hlavy rodiny, primitívne trestanie a najmä náboženskú a obradnú oblasť. Niektorí autori, ktorí existenciu zbierky pripúšťajú a nepokladajú ju len za mýtus,⁷ ju ani nepokladajú za zákony v klasickom zmysle slova, ale skôr za kňazské komentáre a záznamy dávnych náboženských zásad.⁸

Flaviova zbierka mala obsahovať presné znenie legisakčných formúl a spolu so známejším počinom jej autora – zverejnením rímskeho kalendára obsahujúcom *dies fasti* a *nec fasti*, predstavuje pomyselný prelom medzi pontifikálnou a laickou jurisprudenciou. Obidve zbierky rovnako ako aj Zákon XII tabúl'sa nezachovali, no len Zákon XII tabúl' bol rozsiahlo citovaný antickými autormi do takej miery, že na základe poradia Gaiovho komentára k tomuto zákonu (*Ad legem XII tabularum*)

³ KASER, M. – KNÜTEL, R. – LOHSSE, S. *Römisches Privatrecht*. 21. vydanie. Mníchov: C.H. Beck, 2017, s. 2.

⁴ D. 1.2.2.2 *Postea aucta ad aliquem modum civitate ipsum Romulum traditur populum in triginta partes divisisse, quas partes curias appellavit propterea quod tunc reipublicae curam per sententias partium earum expediebat. Et ita leges quasdam et ipse curiatas ad populum tulit: tulerunt et sequentes reges. Quae omnes conscriptae exstant in libro sexti Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus superbus Demarati Corinthii filius, ex principalibus viris. Is liber, ut diximus, appellatur ius civile Papirianum, non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit, sed quod leges sine ordine latas in unum composuit.*

⁵ D. 1.2.2.4 *Postea ne diutius hoc fieret, placuit publica auctoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges a Graecis civitatibus et civitas fundaretur legibus: quas in tabulas eboreas perscriptas pro rostris composuerunt, ut possint leges apertius percipi: datumque est eis ius eo anno in civitate summum, uti leges et corrigerent, si opus esset, et interpretarentur neque provocatio ab eis sicut a reliquis magistratibus fieret. Qui ipsi animadverterunt aliquid deesse istis primis legibus ideoque sequenti anno alias duas ad easdem tabulas adiecerunt: et ita ex accedenti appellatae sunt leges duodecim tabularum. Quarum ferendarum auctorem fuisse decemviris Hermodorum quendam Ephesium exulantem in Italia quidam rettulerunt.*

⁶ D. 1.2.2.7 *Postea cum Appius Claudius proposuisset et ad formam redegisset has actiones, Gnaeus Flavius scribe eius libertini filius subreptum librum populo tradidit, et adeo gratum fuit id munus populo, ut tribunus plebis fieret et senator et aedilis curulis. Hic liber, qui actiones continet, appellatur ius civile Flavianum, sicut ille ius civile Papirianum: nam nec Gnaeus Flavius de suo quicquam adiecit libro. Augescente civitate quia deerant quaedam genera agendi, non post multum temporis spatium Sextus Aelius alias actiones composuit et librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum.*

⁷ Okrem Digest Papiriovú zbierku spomínajú napríklad aj Livius vo svojich dejinách (Liv. I. 32, Liv. VI.1) a Dionýzios z Halikarnasu (*Antiquitates Romanae* III, 36,4).

⁸ REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo*. 4. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 71.

zachovaného v Digestách bolo možné už od 16. storočia uskutočniť jeho rekonštrukciu. Podľa Livia tento zákon predstavuje *fons omnis publici privatique iuris*,⁹ iní autori za tento základný prameň práva tohto obdobia považujú popri zákone aj spomínané dve súkromné zbierky.¹⁰

Od roku 200 pred n.l. sa najskôr ojedinele, neskôr až do 1. storočia pred n.l. čoraz častejšie začínajú objavovať neprávne literárne pramene od rôznych básnikov, rečníkov, historikov a iných (osobitne významní sú Cicero, Varro a Aulus Gellius), z ktorých možno čiastočne rekonštruovať podobu staršieho práva na základe známej rímskej konzervatívnej snahy o udržanie zvykov predkov (*mos maiorum*).¹¹ Keďže však ide typicky o neprávne pramene, ich zmienky o práve sú vo väčšine prípadov len fragmentárne a nadväzujú len na orálnu tradíciu. Z tohto dôvodu sú namieste pochybnosti o tom do akej miery reflektujú tieto zdroje skutočné právo skúmaného obdobia. Jedným z dôležitých literárnych prameňov predklasického obdobia rímskeho práva sú aj komédie rímskeho dramatika Plauta, ktoré budú predmetom hlbšej analýzy v nasledujúcom texte.

Život a dielo Plauta

O Titovi Macciovi Plautovi vieme, že zomrel v roku 184 pred n.l., pričom z poznámky Cicerona (*Cato maior de senectute*, 14,50) o tom, že Plautus napísal komédiu *Pseudolus* ako *senex* (t.j. 60 ročný alebo starší) vieme spätne určiť, že sa narodil medzi rokmi 255 a 250 pred n.l.¹² Tieto dátumy však nemožno považovať za spoľahlivo potvrdené historickými prameňmi - sú najmä dedukciou zo zmienok neskorších autorov, okrem spomínaného Cicerona najmä z písomností Varrona a iných autorov píšucich stáročia po Plautovej smrti. Podľa starovekej tradície mal Plautus pochádzať zo Sarsiny v Umbrii, čo nie je vo všeobecnosti ani dnes spochybňované. O Plautovom pôvode, rodine, detstve či vzdelaní máme len neisté správy. Samotné *cognomen* Plautus je pravdepodobne odvodené z umbrijského *Plotus*, ktoré mohlo znamenať buď ušatý alebo plochonohý.¹³ Jeho rodové meno (*nomen gentilicium*) Maccius tiež s najväčšou pravdepodobnosťou nie je skutočné rímske meno, ale je odvodené zo slova Maccus, ktorým sa označovala jedna z typických postáv atellskej frašky (tzv.

⁹ Liv. III. 34.: [...] Cum ad rumores hominum de unoquoque legum capite editos satis correctae viderentur, centuriatis comitiis decem tabularum leges perlatae sunt, qui nunc quoque, in hoc immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique est iuris. [...].

¹⁰ Napr. SALÁK, P. – FRÝDEK, M.: *Materiální prameny římského práva a jejich vliv na vznik soukromých kodifikací*. In: *Sborník Dny práva – 2009*. Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 2525. Dostupné online: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/sbornik/sbornik.pdf [cit. 27.9.2025]

¹¹ KASER, M.: cit. dielo, s. 4-6.

¹² CONTE, G.B.: *Dějiny římské literatury*. 2. vydanie. Praha: KLP, 2008, s. 57.

¹³ Tamže.

atellány).¹⁴ Všetko to naznačuje, že Plautus nebol rímskeho pôvodu, napriek tomu mal však údajne byť slobodným občanom, teda ani otrokom alebo prepustencom.¹⁵ Plautus svoju kariéru mal začínať ako scénograf, kulisár či pomocný pracovník v divadle. Zarobené peniaze mal investovať do akéhosi námorného podniku, ktorý však skončil neúspechom, následným Plautovým krachom a jeho návratom do divadla.

Čo sa týka dramatickej tvorby, Plautus je autorom tzv. *palliata comoedia* — rímskej adaptácie gréckej novej atickej komédie. Samotný názov je odvodený zo substantíva *pallium* označujúcom typický odev najmä gréckych filozofov (v protiklade k rímskej tóge) a ide o príznačný názov, nakoľko sa palliaty odohrávali v gréckom prostredí. Vzhľadom na popularitu Plauta v antike bolo údajne až 130 komédií spojených s Plautovým menom.¹⁶ V dôsledku Varronovho zásahu boli z tohto korpusu ešte v antike vybraté tie komédie, o ktorých pravosti (t.j. o Plautovom autorstve) nikto nepochyboval, z ktorých sa dochovalo 20 komédií a fragmenty komédie *Vidularia* (celkovo teda 21 komédií).¹⁷

Plautove hry sú charakteristické tým, že je z nich zrejmý ich grécky pôvod (používajú sa grécke mená, grécke dramatické pozadie), ale zároveň sú intenzívne „romanizované“ — vkladajú sa do nich rímske reálie, výrazy, sociálne zvyky a slovné vtipy blízke rímskemu publiku. Medzi výrazné prvky jeho komickej poetiky patria hry so slovami, využitie rôznych metrických foriem ako aj typizácia postáv. Sluha či služka sú často nositeľmi intríg a vtipných motívov, pričom typicky v jeho komédiách vystupuje postava prefíkaného otroka (*servus callidus*), ktorý intrigami posúva dej komédie dopredu. Z literárneho a kultúrneho významu je Plautus dôležitý tým, že ide o najstaršieho rímskeho dramatického autora, ktorého literárne diela sa zachovali takmer v celistvej forme. Jeho komédie mali veľký ohlas v rímskej populárnej kultúre a ovplyvnili vývoj rímskeho divadla a komickej tradície. Neskorší autori, najmä v renesancii, čerpali z Plautovej techniky a komických schém a jeho diela zásadne ovplyvnili aj neskorších významných dramatikov ako Shakespeara či Molièra.

Vývoj práva za života Plauta

Plautova literárna činnosť spadá do obdobia predklasického rímskeho práva, ktoré je približne vymedzené obdobím troch púnskych vojen (264 – 146 pred n.l.). Z hľadiska práva bolo toto obdobie charakterizované existenciou tzv. zákonných žalôb (*legis*

¹⁴ Tamže.

¹⁵ CONTE, G.B., s. 58.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Hlavným prameňom poznania Plauta je ambroziánsky palimpsest a jeho odpisy (manuskripty skupiny A) a manuskripty odvodené z tzv. falcgrófskeho manuskriptu (pomenovaný po mieste jeho pôvodného uloženia v Heidelbergu, manuskripty skupiny B).

actiones), ktoré sa vyznačovali prísnou formálnosťou a nepružnosťou. Činnosť prétorov, pomyselný hnací motor rozvoja klasického práva, bola v dôsledku tohto typu civilného konania ešte obmedzená, dokonca pre neskorší právny vývoj kľúčový úrad cudzineckého préтора (*praetor peregrinus*) bol zriadený až počas Plautovho života (242 pred n.l.).

Približne v dobe narodenia Plauta (polovica 3. storočia pred n.l.) začal prvý plebejský *pontifex maximus* Tiberius Coruncanius († 243 pred n.l.) dávať verejné právne dobrozdania (*responsa*), čím sa položili základy práva ako slobodnej a samostatnej disciplíny, ktorá nebola prístupná už len členom pontifikálnych kolégií. V dobe vrcholu Plautovej literárnej činnosti (okolo roku 200 pred n.l.) vydáva aj konzul pre rok 198 pred n.l. Sex. Aelius Paetus Catus (činný 198 – 194 pred n.l.) prvé právnické dielo *Tripertita* alebo *ius Aelianum*, ktoré obsahovalo interpretáciu ustanovení Zákonov XII tabúl ako aj *legis actiones*. Za života Plauta pôsobila taktiež najstaršia generácia laických (t.j. nie pontifikálnych) právnikov ako M. Porcius Cato Censorius († 149 pred n.l.), ktorý vo svojom cenzorskom úrade v rokoch 184-183 pred n.l. uskutočnil sériu opatrení na obnovu starých mravov, a jeho syn M. Porcius Cato Licinianus († 152 pred n.l.). Činnosť týchto právnikov bola obmedzená predovšetkým na spisovanie formúl pre právne úkony alebo poskytovanie dobrozdanií pre konkrétne právne spory. Vlastný vedecký ráz dal právnickej literatúre až Q. Mucius Scaevola Pontifex († 82 pred n.l.), ktorý ale pôsobil až približne storočie po Plautovej smrti (konzul pre rok 95 pred n.l.).

Druhá púnska vojna, ktorá spolu s 2. macedónskou vojnou boli hlavnými dejinnými udalosťami Plautovho života, mali v kontexte neskorších udalostí závažný dopad na sociálne pomery Rímskej republiky. Zatiaľ čo pred púnskymi vojnami tvorili základ rímskej ekonomiky drobné a stredne veľké roľnícke usadlosti, po týchto vojnách v dôsledku koncentrácie zabratej pôdy (*ager publicus*, ktorý bol formálne vo vlastníctve rímskeho štátu, ale reálne ho mala v držbe pozemková nobilita) začala byť prevládajúca forma agrárneho hospodárenia veľkostatok (*latifundium*). Veľkostatky už neboli a ani nemohli byť obhospodarované tradičným spôsobom, ale robili na nich otroci (zajatí najmä vo vojnách) predstavujúci lacnú pracovnú silu. Zloženie plebejcov sa taktiež začalo meniť a v Ríme prevládli masy obyvateľstva, ktoré nemali žiaden vzťah k vidieku. Išlo najmä o drobných remeselníkov, obchodníkov, námezdných pracovníkov alebo nezamestnaných.¹⁸

V tomto období zvýšenej koncentrácie bohatstva bola postupne štandardizovaná aj rímska mena. *Lex Flaminia minus solvendi* z roku 217 pred n.l. stanovila hodnotu strieborného denáru na 16 medených assov. Od roku 205 pred n.l. začali byť v Ríme razené mince s obrazom bohyně Víťazstva (*Victoria*), ktoré sa nazývali *victoriati* (sing. *victoriatu*s). V období Plautovho života sa stretávame aj s pokusom štátnej moci

¹⁸ BARTOŠEK, M.: Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje. Praha: Academia, 1995, s. 21-22.

obmedziť luxus – *lex Metilia de fullonibus* mala za cieľ obmedziť prepych v obliekaní a *lex Oppia sumptuaria* mala za cieľ obmedziť nadmerný luxus žien, pričom do budúcnosti nemali ženy napr. nosiť viacfarebné odevy, zlaté šperky s váhou väčšou ako pol libry (327 g) a jazdiť v meste vozmami ťahanými dvoma koňmi. Je otáznosť, nakoľko boli tieto zákony aj vynucované, každopádne druhý zo spomenutých zákonov bol zrušený ešte pred Plautovou smrťou (195 pred n.l.). Za Plautovho života boli taktiež obmedzené dary, ktoré dávali klienti svojím patrónom pri Saturnáliách, len na voskové sviečky (*lex Lublicia de cereis* približne z roku 209 pred n.l.) a celkovo boli zakázané dary presahujúce nám dnes už neznámu sumu s výnimkou darov pre blízke osoby a na záchranu života (*lex Cincia de donis et muneribus*).

V oblasti rodinného práva sa práve v čase vrcholu Plautovej literárnej činnosti začínajú objavovať prvé prípady tzv. voľných manželstiev (*matrimonium sine manu*), pri ktorých sa manželka nepodriaďovala manželskej moci (*manus*) svojho manžela, ale ostávala z právneho hľadiska vo svojej pôvodnej (agnátskej) rodine podriadená otcovskej moci (*patria potestas*) svojho otca, resp. deda (*pater familias*). Je to prejavom trendu postupného uvoľňovania rigidnosti manželského zväzku, keďže už približne 30 rokov predtým (od roku 231 pred n.l.) sa postupne začalo upúšťať od koncepcie, že rozvody sa majú uskutočniť len na základe rozhodnutia rodinného súdu (t.j. výrokom hlavy rodiny po porade s ostatnými členmi rodiny) a len zo závažných dôvodov.¹⁹ Na ochranu mladých mužov do 25 rokov veku bol prijatý v roku 191 pred n.l. známy *lex Plaetoria de circumscriptione adolescentium*, ktorý zaviedol možnosť urobiť právne úkony vykonané týmito osobami neúčinnými, ak boli pre tieto osoby nevýhodné a škodlivé.

Vybrané právne inštitúty v Plautových komédiách

Z hľadiska prevalencie právnych inštitútov je v Plautových komédiách osobitne zastúpené otroctvo, nakoľko postava prefikáneho otroka tvorí jeden z hlavných námetov Plauta (G. Conte hovorí dokonca u Plauta o cele sérii tzv. otrockých komédií).²⁰ Na jednej strane je otrok považovaný za vec zvyčajne predmetom pomerne nelichotivého zaobchádzania zo strany svojho pána, na strane druhej má paradoxne veľmi blízky vzťah k svojmu pánovi a členom jeho rodiny a je tak prirodzene vtiahnutý do záležitosti rodiny. V súvislosti s otrokmi sú u Plauta prítomné kvázi-svadby otrokov (napr. *Casina* verše 67–74, 816–820) ako aj manumisie, pri

¹⁹ Ku koncepcii manželstva v klasickom rímskom práve pozri BRTKO, R.: Koncepcia rímskeho manželstva podľa klasického právnika Modestina. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2018, roč. 37, č. 2, s. 45–56 a GREGOR, M.: Manželstvo. In: ŠTEVČEK, M. – GREGOR, M. – MLKVÝ, M. (ed.). *Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 193–197.

²⁰ CONTE, G.B., cit. dielo, s. 62.

ktorých je doložená napr. civilná forma *per vindictam* (napr. *Miles Gloriosus* verše 961-62), o ktorej podľa Plauta prétor viedol záznamy, ktoré sa dali spätne dohľadať v prípade pochybností (*Persa* verše 485-8). Rovnako je doložený aj automatický vznik patronátneho vzťahu po platnej manumisii (napr. v *Menaechmi* vo veršoch 1027-34). Úzko s *dominica potestas* nad otrokom súvisí výkon rodinnej moci zo strany *patris familias*. V komédii *Persa* je doložený dokonca plánovaný predaj dcéry do otroctva (*Persa* verše 336-43), ale zároveň hlavy rodiny častokrát vystupujú oveľa vládnejšie vo vzťahu k svojim deťom nevyužívajúc plný rozsah svojej otcovskej moci nad nimi. Rozpor medzi právnou úpravou a praxou vidieť aj na osobitne populárnom inštitúte vena. Veno poskytovalo ženám ekonomickú nezávislosť na svojich manželoch, čo narúšalo tradičné väzby v rámci patriarchálnej rodiny.²¹ Žena s venom bola mocná, ako sa zdôrazňuje v komédii *Asinaria*, keď je spoludiskutujúci varovaný pred nebezpečenstvom hovorenia zlého o žene s venom (*quid pericli sit dotatae uxori vitium dicere*),²² naopak, tá, ktorá je bez vena, je v moci svojho manžela (*nam quae indotata est, ea in potestate est viri*).²³ Plautus zase nezabúda dodať, že tie s venom trestajú mužov zlom a škodou (*dotatae mactant et malo et damno viros*).²⁴ Ide o jednu z veľmi malého počtu miest v rámci *Plautových* komédií, na ktorých kritizuje podobu práva (právnej úpravy vena).²⁵ U Plauta je samozrejme doložený aj rozvod dokonca s kvázi-prepúšťacou formulou (*Trinumus* verš 257, *Apage te amor; tuas res tibi habeto*).²⁶

Z hľadiska vecných práv je doložené napr. nadobudnutie vlastníctva na základe vojnovej okupácie (*Amphitryon* verše 190-94) resp. vojenskej koristi (*Miles Gloriosus* verš 120), okupácie divo žijúcich zvierat (*Rudens* verše 971-75) a samozrejme k pokladu, ktorý tvorí jednu z hlavných zápletiiek v komédii *Aulularia*. Ručný záloh (*pignus*) je spomínaný v komickej situácii, keď jeden z protagonistov nabáda strhnúť

²¹ Poskytnutie vena nebolo formálnou podmienkou vzniku manželstva, ale jeho poskytovanie bolo také obvyklé, že Paulus nám hovorí, že je vo verejnom záujme, aby ženy dostávali vena (Paul. D. 23.3.2. *Rei publicae interest mulieres dotes salvas habere, propter quas nubere possunt*). Inštitút vena bol tak síce prirodzene súkromnoprávnou záležitosťou, ale záujem štátu na ochrane rodiny bol enormný už v starom Ríme. K tomu pozri: IVANČÍK, J. Niekoľko poznámok k Ulpianovej "záujmovej" teórii delby práva a jej relevancii pre súčasný slovenský právny poriadok. *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, 2020, roč. 8, č. 1, s. 35.

²² As 902.

²³ Aul 534.

²⁴ Aul 534.

²⁵ FONTAINE, M. — SCAFURO, A.: The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy. New York: Oxford University Press, 2014, s. 626.

²⁶ Manželstvo nebolo v tomto období striktné vzato právnym inštitútom, ale faktickou skutočnosťou s ktorou právny poriadok spájal právne následky. Nerozlučiteľnosť manželstva je prejavom až neskorších kánonických koncepcií pod vplyvom kresťanstva. K tomu bližšie viď NEMEC, M. Základy kánonického práva. Bratislava; Trnava: Iura edition, 2001, s. 118.

tógy z tela ako zábezpeku (*Amphitryon* verše 64-68). Doložené sú aj všetky ostatné reálne kontrakty - pôžička (*mutuum*), osobitne spomínaná v súvislosti s úžerou (napr. *Curculio* verše 505-11, *Epidicus* verše 51-53, *Mostellaria* verše 592-93), výpožička (*commodatum*), keď v komédii *Aulularia* Euclio zakazuje svojmu otrokovi vypožičať čokoľvek susedovi, aby náhodou neobjavil skrytý poklad v jeho dome (*Aulularia* verše 89-97) a aj úschova (napr. u bankára *Curculio* verše 345-4, u kňaza *Bacchides* verše 306-07).²⁷ Z hľadiska ostatných zmluvných typov je neprekvapivo veľmi často doložená stipulácia ako najpružnejší kontraktálny typ, ktorý sa používa v najrozličnejších situáciách. Kúpna zmluva je taktiež veľmi často prítomná, dokonca sa viackrát spomína aj právomoc kurulských edilov nad trhmi a s nimi súvisiaca zodpovednosť za vady veci (*Rudens* verše 371-73, *Captivi* verše 813-24).²⁸ Výraz *mandatum* a *mandare* je opakovane použitý v komédii *Trinummus* (verše 117, 128, 136-8, 158, 956) aj keď tu je pochybnosť o tom, či postava uzatvára skutočnú príkaznú zmluvu alebo ide len o morálny záväzok.

Vzhľadom na obdobie vytvorenia komédií je prítomná z pohľadu neskoršieho vývoja rímskeho práva aj pomerne archaická *fiducia*. Plautus opakovane používa formuláciu *fide et fiduciae* naznačujúc jej existenciu (najviac v súvislosti s *fiducia cum amico contracta*), ale často je to v humornom a vnútorne rozpornom kontexte – napr. v komédii *Trinummus* vo veršoch 141-142 (*ut quod meae concreditumst/ taciturnitati clam, fide et fiduciae*) Callicles odkazuje k veci, ktorá mu bola zverená potichu a tajne, aj keď *fiducia* musela byť zriadená verejne vo forme mancipácie alebo iniurecesie.²⁹ Okrem toho máme zmienky aj o bankrote (*Curculio* verš 376), krádeži otrokyne (*Curculio* verše 619-620) ako aj o mnohých procesných inštitútoch – napr. *in ius vocatio* (*Persa* verše 745-52, *Curculio* verše 162-64), *vadimonium* (*Curculio* verš 162), *sisto* (*Curculio* verš 163) a dokonca nám Plautus vykresľuje aj imitáciu konania pred sudcom (*Curculio* verše 701-717).³⁰

Riziká používania Plautových komédií ako prameňa poznania práva

Vzhľadom na vyššie uvedené sa prima facie zdajú byť Plautove komédie veľmi dobrým zdrojom nielen pre potvrdenie existencie určitých právnych inštitútov rímskeho práva už v jeho predklasickom období, ale sú aj cenným zdrojom pre preukázanie ich praktickej aplikácie. Pri analýze Plautových diel s cieľom identifikácie

²⁷ K tomu bližšie pozri ESTAVAN, L. Roman Law in Plautus. In: Stanford Law Review, zv. 18, č. 5, 1966, s. 893-898.

²⁸ K porovnaniu rímskej a modernej koncepcie kúpnej zmluvy vid' TUROŠÍK, M. Kaufvertrag im römischen Recht und im modernen Rech. Praha: Leges, 2021, s. 1-127.

²⁹ KARAKASIS, E.: Legal Language in Plautus with Special Reference to Trinummus. In: Mnemosyne, 56, 2003, s. 200.

³⁰ URBANOVÁ, Daniela – POLÁČKOVÁ, Eliška – WEISSAR, Tomáš – ČERNOCH, Radek. Titus Maccius Plautus. Curculio aneb Darmojed. Praha: Jednota klasických filologů, 2019, s. 87.

právných inštitútov či vzťahov však existujú dve možné riziká – prvé pramení z našich nie celkom dobrých poznatkov o rímskom predklasickom a archaickom práve (t.j. neexistuje dostatočná masa nesporných právnych prameňov, s ktorým by sme porovnali Plauta) a druhá pramení z „kontaminácie“ právnych vzťahov predostretých Plautom gréckymi predlohami, ktoré sa väčšinou nezachovali (t.j. nevieme s istotou posúdiť, čo bolo prebraté z predlohy a čo sú Plautove adaptácie na rímske prostredie). Plautus po vzore Andronika a Naevia pokračoval v adaptácii diel novej atickej komédie (preukázateľne čerpal minimálne od Menandra, Filemóna, Difila a Demofila),³¹ čiže jeho diela nie sú autochtónne rímske, ale vznikajú na základe kontaminácie (kombinácie viacerých samostatných predlôh do jedného diela), redukcie a najmä adaptácie gréckych predlôh na rímske realie (najmä pre potreby obecnstva), čím Plautus zničil jednotu dramatického pozadia do akéhosi grécko-rímskeho synkretizmu.³²

Prvý identifikovaný problém pramení z toho, že väčšina právnych prameňov obsiahnutých v Justiniánskej kodifikácii, ktorá tvorí náš hlavný prameň poznania rímskeho práva, reflektuje až klasické právo (1. storočie pred n.l. po polovicu 3. storočia n.l.) a poklasické právo (na západe do r. 476 n.l., na východe do panovania Justiniána I.). V Digestách, ktoré tvoria väčšinu kodifikácie, sú najčastejšie citovanými právnikmi Labeo, Sabinus, Papinianus, Gaius, Ulpianus, Modestinus, Celsus, Julianus a Paulus, z ktorých žiaden ešte nežil v dobe Plauta.³³ Justiniánsky *Codex* ako druhá najväčšia časť kodifikácie zachytáva cisárske konštitúcie, ktoré začínajú až Augustom na prelome tisícročí. Celý problém je ešte komplikovaný tým, že v procese vzniku Justiniánskej kodifikácie Tribonianova komplilačná komisia uskutočnila interpolácie textov, aby prispôsobila klasické texty podmienkam a potrebám vtedajšej Byzantskej ríše, takže ani autenticita citovaných klasických

³¹ Stará komédia bola úzko spätá s dobou v ktorej vznikala, zameriavala sa na zosmiešňovanie dobových osobností a inštitúcií a bola preto nevhodná na recepciu do rímskych podmienok. Naproti tomu v strednej a novej komédii prevládali každodenné ľudské typy, mali veľmi neutrálne prostredie a jednoduchú stavbu, čo umožnilo ich úspešné prenesenie do rímskej literatúry. STIEBITZ, F.: Stručné dejiny rímskej literatúry. Praha: Nákladem Jednoty českých matematiků a fysiků, 1946, s. 69.

³² Z metodologického hľadiska ide o obdobný problém ako v prípade práva platného v rímskych provinciách, kde je potrebné identifikovať inštitúty domáceho práva (často nie jednotného, ako napr. v Egypte alebo provincii Arabia Petrae, v ktorých okrem autochtónneho a rímskeho práva sa aplikovalo aj helénske a židovské právo pre vybrané komunity) a kontrastovať to s rímskym „ríšskym“ právom. Pre konkrétny príklad interakcie rímskeho, helénskeho a židovského práva v provincii Arabia Petrae pozri DANČIAKOVÁ, V.T. The Interaction Between Roman *Ius Civile* and Local Provincial Legal Tradition: Papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman Stipulatio. In: Bratislava Law Review, 2024, roč. 8, č. 1, s. 69-82.

³³ Aj medzi týmito právnikmi však existovali rôzne právne polemiky. K nejednotným postojom klasických právnikov k vybraným problémom súkromného práva viď BRTKO, R.: Kontroverzie medzi prokuliánmi a sabiniánmi. Levoča: MTM Levoča, 2020, s. 1- 165.

textov nie je nespochybniteľná. Justiniánska kodifikácia napriek tomu prirodzene predstavuje cenný zdroj na konfrontovanie s Plautom, keďže klasickí právnici reflektovali stav obvyčajového ako aj písaného práva existujúceho aj pred ich dobou (v dôsledku snahy zachovať *mores maiorum*). Nimi citované a vytvárané právne normy však nemuseli nutne existovať už v predklasickom práve.

Druhým a pravdepodobne vážnejším problémom je otázka, nakoľko Plautus vo svojich komédiách reflektoval stav rímskeho práva a nakoľko gréckeho, resp. atického. Ako bolo už uvedené vyššie, Plautus sám pochádzal zo Sarsiny, apeninského mestečka v Umbrii (dnes Romagna) a nebol teda rímskeho pôvodu. Na rozdiel od iných spisovateľov republikánskeho obdobia (ako napr. Livius Andronicus a Ennius) však nepochádzal ani z oblasti plne helenizovanej italickej kultúry. Plautus tak nemal spočiatku dôvernú znalosť ani rímskeho a ani gréckeho práva. Znalosti o rímskom práve nadobudol pravdepodobne počas svojho pobytu v Ríme a znalosti o gréckom práve získaval asi len sprostredkovane z gréckych literárnych predlôh, s ktorými pracoval. Ktoré to konkrétne boli je sporné, lebo Plautus sa na rozdiel od neskorších autorov (napr. mladšieho komika Terentia) väčšinou nesnažil uviesť názvy a prípadne autorov gréckych komédií, ktoré použil ako vzor.³⁴

Spor o originalitu Plauta, ktorému boli možno neprávom pripisované rozpory a nejasnosti v dejových líniách komédií v kontraste k „čistým“ gréckym vzorom, prebiehal najmä medzi nemeckými analytickými filológmi 19. a 20. storočia a talianskymi apologétmi Plauta. Prvá publikácia na túto problematiku *Il diritto privato Romano nelle Comedie di Plauto* od E. Costu (1890) dôrazne vychádzala z koncepcie autenticity rímskeho práva obsiahnutého v Plautovi. Tento prístup bol podporený v ďalšej práci vydanéj o desaťročie neskôr *Le droit romain et le droit grec dans le théâtre de Plaute et de Térence* (1900) L. Pernardom, ktorá obsahuje aj cennú bibliografiu dovtedy publikovaných prác na túto tému. Kritickejší postoj však zaujal O. Fredershausen v diele *De iure Plautino et Terentiano* (1906) a jeho pokračovaní *Weitere Studien über das Recht bei Plautus und Terenz* (publikované na stránkach Hermesa v roku 1912), podľa ktorého nič nie je možné klasifikovať ako výlučne rímske alebo grécke, ak sa nedokáže, že je to v súlade s jedným právom a v rozpore s druhým.

Existuje však aj tretia možnosť – že máme do činenia s fiktívnymi zákonmi Plautovho imaginárneho mesta *Plautinopolis*, ktoré Plautus používa na rozvinutie deja komédií. V tomto ohľade bola kapitola od A. Gratwicka v *The Cambridge History of Classical Literature* z roku 1982 významným prelomom, keď naznačila, že dej Plautových

³⁴ CONTE, G.B., cit. dielo, s. 64. K problému určovania originálnych Plautových častí v jeho komédiách pozri FRAENKEL, E.: *Plautine Elements in Plautus (Plautinisches im Plautus)*. Reprint vydania z 1922. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 1-459. K aktualizácii a najmä doplneniu Fraenkelových identifikácií vid' BUZÁSSYOVÁ, L.: Niekoľko poznámok k Plautovým identifikáciám In: *Auriga (ZJKF)* 38 (1996), č. 1; 39 (1997), č. 1, 1997, s. 30-42.

komédií sa odohráva v akejsi *civitas graecoromana* podčiarkujúc hybridnú povahu sveta Plautinových komédií.³⁵ Ako príklad možno uviesť sľub o pridelení občianstva v komédii *Poenulus*. Dej komédie sa odohráva v gréckom meste Kalydon (v gréckej Aitólíi). Mladý zamilovaný muž Agorastokles sľúbi svojej milenke Adelphasium, ktorá je prostytutkou a otrokyňou, že jej zabezpečí občianstvo - sľúbi jej však aténske občianstvo. Situácia sa zdá zvláštna nielen preto, že Agorastokles žijúci v Kalydone sľubuje aténske občianstvo otrokyni žijúcej taktiež v Kalydone, ale aj preto, že v gréckom prostredí neexistoval spôsob manumisie z otroctva zápisom do zoznamu občanov ako v Ríme. V tejto súvislosti R. Mazzara vo svojej publikácii *Plautinopolis: Imagination and Representation in Plautus' Roman Comedy* predostrela tézu, že fantastický prvok v Plautusovom prostredí ďaleko presahuje grécko-rímsku kultúrnu hybridnosť, ktorú pozoroval Gratwick.³⁶ Na základe teórií o princípoch vytvárania sekundárnych svetov, ako sú napr. *Star Wars* alebo *Discworld* zo sci-fi a *fantasy* literatúry, demonštrovala, že *Plautinopolis* má niekoľko typických črt takzvaného sekundárneho sveta. Výraz *Plautinopolis* teda podčiarkuje fiktívnosť Plautovho sveta – komunity existujúcej iba vo svete Plautovej fantázie, v ktorej platia špecifické zákony a večné saturnálie. V tomto fiktívnom grécko-rímskom meste sú grécke a rímske prvky zámerne kombinované, aby sa zvýšil komický efekt.

Zhrňujúco možno konštatovať, že Plautove komédie predstavujú literárny text, z ktorého je potrebné starostlivo odvodzovať právne pravidlá a vždy mať na pamäti skutočnosť, že môžu byť použité len na účely gradácie komédie. Konkrétna normatívna úprava nemusí zodpovedať rímskej realite a môže vychádzať z gréckeho práva (kopírujúc predlohu), ale môže ísť aj o čisto imaginárne právo vytvorené autorom len pre potreby deja komédie (tzv. *stage laws*). Všeobecné kritérium na rozlíšenie rímskeho a gréckeho práva neexistuje a každý odkaz na právnu úpravu by mal byť posudzovaný individuálne.³⁷ Autori *The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy* (2014) identifikovali vo všeobecnosti niekoľko okruhov, pri ktorých sa Plautus s najväčšou pravdepodobnosťou nedržal rímskoprávných reálií, ale naopak gréckych zdrojov. Ide o:

- a) spôsobilosť na právne úkony synov podriadených otcovskej moci, ktorá podľa autorov nezodpovedá rozsahu otcovskej moci (*patria potestas*) rímskeho *paterfamilias*, pričom Plautus predpokladá oveľa väčší rozsah ich spôsobilosti.

³⁵ GRATWICK, A. S.: Drama. In: KENNEY, E.J. – CLAUSEN, W.V.: The Cambridge History of Classical Literature. Zv. 2: Latin literature. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, s. 77-137.

³⁶ MAZZARA, R.: *Plautinopolis: Imagination and Representation in Plautus' Roman Comedy*. Ph.D. dissertation, University of Toronto, 2021. Dostupné online: <https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/b525e7a4-72c1-49f6-a3d4-b5443585f69c/content> [cit. 27.9.2025].

³⁷ DINTER, M.: *The Cambridge Companion to Roman Comedy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. xxiii.

V čase vzniku Plautových komédií ale synovia nemohli bez spolupôsobenia hlavy rodiny scudziť majetok patriaci do rodiny (ako to robia v komédii *Mercator* vo veršoch 40-60 alebo v hre *Trinumus* vo veršoch 106-139). Taktiež nemohli prepustiť z otroctva otrokyne (*Epidicus* verše 236-305), opustiť dom a emigrovať (*Mercator* verše 644-660) alebo si vybrať vlastný spôsob života (*Cistellaria* verše 312, 314, 319, 481-482, 485, 497-498),

- b) rozličné hospodárske úkony otrokov, ktoré reflektujú prostredie Atén, ale nie Ríma (napr. v hre *Persa* Toxilus spravuje domácnosť a záležitosti svojho pána, ktorý je neprítomný v dôsledku obchodnej cesty),
- c) koncept priameho zastúpenia osoby, ktorá v rímskom práve neexistovala³⁸ (v komédii *Curculio* vo veršoch 616, 618-619 vojak tvrdí, že dievča je jeho majetkom, lebo bolo kúpené za jeho peniaze),
- d) v súvislosti s venom má mať kritika rozvodov (*Mercator* verše 817-829) paralely s gréckou literatúrou a referovať k atickému právu; okrem toho prax poskytnutia vena pre dcéru niekoho iného (*Trinumus* verše 157-159, 734-743) tiež má reflektovať grécku, ale nie rímsku prax.³⁹

Uvedené rozpory medzi gréckym a rímskym právom identifikované autormi však podľa nášho názoru tiež nie sú natoľko zrejmé, ako by ich autori chceli mať. V súvislosti so spôsobilosťou podriadených synov ako osôb *alieni iuris* samozrejme platí, že títo sami nemohli vlastniť majetok a všetko, čo nadobudli, tak nadobudli pre hlavu rodiny a nie pre seba, predsa však mohli priamo zastupovať hlavu rodiny (t.j. konať v jeho mene na jeho účet) pri rôznych právnych úkonoch a mohli sa sami zaväzovať (*commercium*), ako aj uzatvárať manželstvo (*conubium*). Otrokom takisto mohol konať priamo za svojho pána a zaväzovať ho, takže z právneho hľadiska bolo možné mu zveriť aj správu majetku pána.⁴⁰ V súvislosti so zastúpením mimo rámca osôb *alieni iuris* a otrokov v zásade existovalo len nepriame zastúpenie, ale príklad s vojakom (z komédie *Curculio*) by tiež mohol byť interpretovaný inak – osoba, ktorej dal vojak peniaze, síce kúpila dievča do svojho vlastníctva, následne však na základe uzatvorenej príkaznej zmluvy (*mandatum*) bola povinná vec odovzdať (resp. previesť do vlastníctva) príkazcovi (vojakovi). Vzhľadom na to, že vojak mal na jej vydanie

³⁸ Priame zastúpenie predpokladá, že zástupca koná v mene a na účet zastúpenej osoby. Nepriame zastúpenie predpokladá, že zástupca koná vo vlastnom mene (nie v mene zastúpeného), ale na účet zastúpenej osoby. Až na niektoré výnimky vyplývajúce z rodinných alebo majetkových vzťahov (osoby *alieni iuris* a otroci) alebo osobitnej povahy subjektu práva (právnické osoby, za ktoré vždy musí niekto iný konať) nebolo priame zastúpenie v rímskom klasickom práve možné.

³⁹ FONTAINE, M. — SCAFURO, A.: cit. dielo, s. 617-618.

⁴⁰ B. Forschner považuje dotátného otroka Saureu spomenutého v *Asinarii* za dôkaz poverenia otrokov správou majetku aj v kontexte rímskeho predklasického práva. FORSCHNER, B.: *Servus dotalis. Die Sklave in der Ordnung des klassischen römischen Mitgiftrechts*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2020, s. 81.

obligačný nárok, ktorý sám o sebe bol majetkovým právom, mohol pokladať dievčinu už za súčasť svojho majetku.

Snáď najzaujímavejšia polemika predostretá autormi súvisí s venom. Kritický pohľad na rozvod síce mohol pochádzať z gréckeho vzoru, ale ako sme už uviedli vyššie, aj za života Plauta došlo k značnej liberalizácii rozvodov (postupne sa upúšťalo od existencie závažného dôvodu pre rozvod a podmienky súhlasu rodinného súdu) a začala sa rozvíjať voľná forma manželstva, ktorá z praktického hľadiska tiež uľahčovala rozvod, nakoľko manželka nebola podriadená moci hlavy rodiny svojho manžela. Plautus tak v súvislosti s kritikou svojvoľných rozvodov nemusel len mechanicky preberať grécku predlohu, ale mohol mať na mysli aj rímske reálie svojej doby. V súvislosti s poskytnutím vena od niekoho iného ako hlavy rodiny, resp. brata, je z predchádzajúcich kapitol zrejmé, že aj rímska prax umožňovala, aby vena mohlo byť poskytnuté aj kýmkoľvek tretím mimo hlavy rodiny snúbenice (inak by predsa neexistoval inštitút *dos adventicia*). Nakoľko sa to aj skutočne dialo v predklasickej dobe, je otázne, ale ako vyplýva z listov Plinia Mladšieho, v klasickej dobe to už bola bežná prax.⁴¹

Záver

Plautove komédie predstavujú unikátny literárny korpus, ktorý nám umožňuje aspoň čiastočne rekonštruovať spoločenské, ekonomické a právne reálie Ríma na prelome

⁴¹ Plinius Mladší vo svojom liste Calvine, ktorá bola jeho príbuznou na základe sobáša (*adfinis*) a ktorej otec jej zanechal predĺžené dedičstvo, spomína, že keďže sa cítil byť viazaný príbuzenskými pomermi, prispel ešte za života jej otca na jej vena sumou 100 000 sestercií a okrem toho sám vyplatil veriteľov jej otca a následne jej dlh odpustil, aby sa mohla ujať dedičstva. Plin. Ep. 2.4 (*C. Plinius Calvinae suae*): *Cum vero ego ductus affinitatis officio, dimissis omnibus qui non dico molestiores sed diligentiores erant, creditor solus exstiterim, cumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum milia contulerim, praeter eam summam quam pater tuus quasi de meo dixit - erat enim solvenda de meo -, magnum habes facilitatis meae pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere. Ad quod te ne verbis magis quam rebus hortor, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi fieri iubebo.* Citované podľa KUKULA, R.C. C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem. Epistularum ad Traianum liber. Panegyricus. Lipsko: Teubner, 1912, s. 34. V inom liste Plinius Mladší prispieva svojmu priateľovi Quintilianovi na vena jeho dcéry sumou 50 000 sestercií, nakoľko si za muža berie Nonia Celera, ktorému z verejných funkcií plynie nutnosť trochu sa reprezentovať, a preto aj Quintilianova dcéra musí mať v zhode s jeho postavením viacej šatstva a služobníctva. Keďže dcéra bola vo vzťahu ku Quintilianovi stále *alieni iuris* (bola *sub potestate patriae*), dar 50 000 sestercií dal otcovi a nie priamo neveste. Plin. Ep. 6.32 (*C. Plinius Quintiliano suo*): *Quamvis et ipse sis continentissimus, et filiam tuam ita institueris ut decebat tuam filiam, Tutili neptem, cum tamen sit nuptura honestissimo viro Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit, debet secundum condicionem mariti uti veste comitatu, quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen et instruitur. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico, et tamquam parens alter puellae nostrae confero quinquaginta milia nummum plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.* Citované podľa KUKULA, R.C., cit. dielo, s. 176.

3. a 2. storočia pred n. l. Na jednej strane poskytujú množstvo zmienok o právnych inštitútoch, ktoré možno vnímať ako potvrdenie ich existencie a aplikácii v predklasickom období – od moci nad otrokmi, ich manumisií a následného patronátneho vzťahu, cez rôzne rodinnoprávne vzťahy, až po rôzne zmluvy, delikty a procesné úkony. Plautus tak nepochybne prispieva k živšiemu a plastickejšiemu obrazu rímskeho práva, než aký by bolo možné vytvoriť výlučne na základe fragmentárnych svedectiev neskorších právnikov či antických historikov.

Na druhej strane je však potrebné zdôrazniť limity tohto prameňa. Komédie sú literárnym dielom, ktorého primárnym cieľom bolo pobaviť publikum, a preto sú právne inštitúty často zveličované, modifikované alebo zasadené do fiktívneho prostredia „Plautinopolisu“. Navyše, grécke predlohy a ich adaptácie na rímske prostredie spôsobujú, že identifikácia čisto rímskych právnych prvkov nie je vždy jednoznačná. Preto každá právna zmienka u Plauta musí byť podrobená prísnej analýze a konfrontácii s ďalšími prameňmi, predovšetkým s neskoršími právnymi prameňmi klasického práva, príp. s inými neprávnymi literárnymi zdrojmi.

Význam Plautových komédií tak nespočíva v ich schopnosti plnohodnotne suplovať absenciu rímskych primárnych prameňov predklasického obdobia, ale skôr v ich hodnote ako doplnkového, ilustratívneho a právnoaplikačného prameňa. Umožňujú lepšie pochopiť, ako boli právne inštitúty aplikované v každodennej spoločenskej realite a vnímané súdobým publikom. Analýza Plauta tak zároveň rozširuje interdisciplinárny rozmer výskumu rímskeho práva, keďže spája právnú vedu s literárnou vedou, históriou a klasickou filológiou. Záverom možno konštatovať, že hoci Plautus nemôže byť chápaný ako priamy a nespochybniteľný prameň rímskeho práva, jeho dielo predstavuje cenný a nenahraditeľný zdroj poznania, ktorý pri zohľadnení metodologických obmedzení významne prispieva k rekonštrukcii právneho a spoločenského rámca Rímskej republiky v predklasickom období.

Zoznam použitej literatúry

1. BRTKO, R.: Koncepcia rímskeho manželstva podľa klasického právnika Modestina. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2018, roč. 37, č. 2, s. 45-56.
2. BRTKO, R.: *Kontroverzie medzi prokuliánmi a sabiniánmi*. Levoča: MTM Levoča, 2020. ISBN 978-80-8215-016-5.
3. BARTOŠEK, M.: *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995. ISBN 8020005455, 9788020005458.
4. BUZÁSSYOVÁ, L.: Niekoľko poznámok k Plautovým identifikáciám In: *Auriga (ZJKF)* 38 (1996), č. 1; 39 (1997), č. 1, 1997, s. 30-42.
5. CONTE, G.B.: *Dějiny římské literatury*. 2. vydanie. Praha: KLP, 2008. ISBN 80-85917-87-4.

6. DANČIAKOVÁ, V.T. The Interaction Between Roman *Ius Civile* and Local Provincial Legal Tradition: Papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman *Stipulatio*. In: Bratislava Law Review, 2024, roč. 8, č. 1, s. 69-82.
7. DINTER, M.: The Cambridge Companion to Roman Comedy. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. xxiii. ISBN 9780511740466.
8. ESTAVAN, L. Roman Law in Plautus. In: Stanford Law Review, zv. 18, č. 5, 1966, s. 873-909.
9. FONTAINE, M. — SCAFURO, A.: The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 9780199983728, 9780199743544.
10. FORSCHNER, B.: *Servus dotalis. Die Sklave in der Ordnung des klassischen römischen Mitgiftrechts*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2020. ISBN 9783515125130.
11. FRAENKEL, E.: *Plautine Elements in Plautus (Plautinisches im Plautus)*. Reprint vydania z 1922. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-924910-7.
12. GRATWICK, A. S.: Drama. In: KENNEY, E.J. — CLAUSEN, W.V.: The Cambridge History of Classical Literature. Zv. 2: Latin literature. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. ISBN 9780521210430.
13. GREGOR, M.: Manželstvo. In: ŠTEVČEK, M. — GREGOR, M. — MLKVÝ, M. (ed.). Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 193-197. ISBN 978-80-223-5627-5.
14. IVANČÍK, J. Niekoľko poznámok k Ulpianovej "záujmovej" teórii delby práva a jej relevancii pre súčasný slovenský právny poriadok. *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, 2020, roč. 8, č. 1, s. 35.
15. KARAKASIS, E.: Legal Language in Plautus with Special Reference to *Trinummus*. In: *Mnemosyne*, 56, 2003, s. 200.
16. KASER, M.: Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt: Das altrömische, das vorklassische und das klassische Recht. Mníchov: C.H.Beck, 1955. ISBN 3406014291, 9783406014291.
17. KASER, M. — KNÜTEL, R. — LOHSSE, S. Römisches Privatrecht. 21. vydanie. Mníchov: C.H. Beck, 2017. ISBN 978-3-406-69559-9.
18. KUKULA, R.C. C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem. Epistularum ad Traianum liber. Panegyricus. Lipsko: Teubner, 1912.
19. MAZZARA, R.: Plautinopolis: Imagination and Representation in Plautus' Roman Comedy. Ph.D. dissertation, University of Toronto, 2021. Dostupné online: <https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/b525e7a4-72c1-49f6-a3d4-b5443585f69c/content> [cit. 27.9.2025]

20. REBRO, K. – BLAHO, P. Rímske právo. 4. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, ISBN 9788080783525.
21. SALÁK, P. – FRÝDEK, M.: *Materiální prameny římského práva a jejich vliv na vznik soukromých kodifikací*. In: *Sborník Dny práva – 2009*. Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 2525. Dostupné online: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/sbornik/sbornik.pdf ISBN 978-80-210-4990-1. [cit. 27.9.2025]
22. STIEBITZ, F.: *Stručné dějiny římské literatury*. Praha: Nákladem Jednoty českých matematiků a fysiků, 1946.
23. URBANOVÁ, Daniela – POLÁČKOVÁ, Eliška – WEISSAR, Tomáš – ČERNOCH, Radek. *Titus Maccius Plautus. Curculio aneb Darmojed*. Praha : Jednota klasických filologů, 2019. ISBN 978-80-904945-6-5.

Kontaktné údaje

doc. Mgr. et Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M.

matej.mlkvy@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

doc. JUDr. Zuzana Mlkvá Illyová, PhD.

zuzana.illyova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave,

Právnická fakulta, Ústav klinického právneho vzdelávania